

פתיחה

הגמרא במסכת בבא בתרא (צ"ז ע"א) פוסקת בשם האמורא רב, שמותר לקדש רק על יין שראוי לנסך על גבי המזבח. משום כך, יין שריחו רע או יין שנשאר מגולה במהלך הלילה פסולים לקידוש, כיוון שפסולים הם לניסוך על גבי המזבח. גמרא נוספת במנחות (פ"ב ע"ב) מוסיפה פרט נוסף וכותבת, שגם במקרה שבישלו את היין, הוא פסול לניסוך על גבי המזבח.

א. לכאורה, אם יין מבושל פסול לניסוך על גבי המזבח כפי שכותבת הגמרא במנחות, ממילא יוצא שהוא גם פסול לקידוש ולארבע כוסות כמו כל יין שפסול לניסוך כפי שכותבת הגמרא בבבא בתרא, ואכן כך פסקו להלכה **הגאונים** (שערי תשובה סימן ד) **והרמב"ם** (שבת כט, יד), ובלשון **הרי"ף** בתשובה (שו"ת סימן רצה):

"שאלה: היין אשר ימזוג בו יין מבושל אם נוכל לברך עליו בורא פרי הגפן. **תשובה:** אם יהיה הרוב מן היין שאינו מבושל מברכין עליו בורא פרי הגפן, אבל אם יש הרוב מן היין המבושל, מברכין עליו שהכל. וזה אינו ראוי לקידוש היום, מפני שאין אומרים קידוש היום אלא על יין הראוי לנסך על גבי המזבח, וכיוון שיש בזה מן המבושל אינו ראוי לגבי המזבח."

ב. רוב הראשונים וביניהם **התוספות** (ב"ב שם, ד"ה אילמא) **הרא"ש** (י, י), **הרמב"ן** (ד"ה למעוטי) **והרשב"א** (ד"ה ויין) חלקו וסברו, שיין מבושל כשר לקידוש, וכך פסק להלכה **השולחן ערוך** (רעב, ח). ראייה לדבריהם הביאו מהירושלמי (פסחים י, א), שם מופיע בפירוש שיין מבושל כשר לשתית ארבע כוסות, והרי הכוס הראשונה בארבעת כוסות היא כוס הקידוש.

אמנם קשה, שהרי יין שפסול לניסוך פסול לקידוש. ותירצו, מכך שהגמרא בבבא בתרא לא ציינה שיין מבושל פסול לקידוש כמו שהיא ציינה שיין מגולה או שריחו רע פסול, מוכח שיין מבושל בגלל מעלתו המיוחדת וטעמו הטוב דינו חריג, ולמרות שהוא פסול לניסוך עדיין כשר הוא לקידוש (וכך נוהגים רוב עם ישראל למעט התימנים).

על פי סקר שנערך, כשני שלישי מהאוכלוסייה שותה בליל הסדר מיץ ענבים, ורק שליש שותה יין. בעקבות כך נעסוק הפעם בשאלות בהן נחלקו האחרונים: א. האם אפשר לצאת ידי חובה ארבעת הכוסות במיץ ענבים או שחובה לשתות יין. ב. האם מותר להוסיף בקידוש או בארבעת הכוסות מים למיץ ענבים או ליין.

מיץ ענבים

האם יוצאים ידי חובת ארבע כוסות במיץ ענבים? לכאורה מהגמרא במסכת בבא בתרא משמע שלא. הגמרא במסכת בבא בתרא (צ"ז ע"ב) כותבת שאפשר לצאת ידי חובת קידוש כאשר סוחטים אשכול ענבים, ומיד מקדשים עליו. לעומת זאת 'בין קוסס' פוסקת הגמרא שאי אפשר לצאת ידי חובה, וכך נפסק **בשולחן ערוך** (רעב, ב). מה ההבדל בין היינות?

הרשב"ם (ד"ה יין) מסביר, שאמנם גם ביין קוסס וגם באשכול ענבים שנסחט אין עדיין אלוהול, אבל היין הקוסס עובר תהליך כימי שמונע ממנו אפשרות לתסוס וליצור אלוהול בעתיד. אשכול ענבים לעומת זאת, אם ישהו אותו בתוך חבית הוא יתסוס, ורק בגלל ששותים אותו במייד הוא לא מספיק לבצע את תהליך התסיסה, ולכן אפשר לקדש עליו.

בפשטות, דינו של יין קוסס זהה למיץ ענבים, שהרי כאשר מייצרים יין, לוקחים ענבים ומשהים אותם בחבית או בכלי אחר עד שנוצרת תסיסה (הנגרמת מהתפרקות הסוכר שבענבים), ההופכת בתהליך כימי לאלוהול. במיץ ענבים לעומת זאת, מבשלים את היין עוד לפני שהוא עובר את תהליך התסיסה, וכך מונעים מהסוכר להפוך לאלוהול, והמשקה נשאר מתוק ולא אלוהולי.

מחלוקת האחרונים

למעשה נחלקו האחרונים האם אכן ניתן ללמוד מהגמרא בבבא בתרא שאסור לקדש על מיץ ענבים, מחלוקת שמושפעת מהשאלה מתי העבירו את היין הקוסס תהליך כימי המונע ממנו לייצר אלוהול, לפני שגמרו את תהליך ייצור היין, או אחריו:

א. בשם **הרב אלישיב** (שבות יצחק יא) מובא, שהסיבה שאי אפשר לצאת ביין קוסס ידי חובה היא, שמעבירים אותו תהליך שמונע ממנו לתסוס אחרי שהוא גמר את תהליך הייצור. משום כך גם מיץ הענבים שעובר תהליך שמונע ממנו לתסוס אחרי סיום התהליך, ברכתו שהכל ויהיה אסור לקדש עליו וממילא לצאת בו ידי חובת ארבע כוסות.

ב. לעומת זאת **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה א, ד) חלק וטען, שאת היין הקוסס העבירו תהליך כימי לפני שגמרו לייצר את היין, לכן ברכתו שהכל ואי אפשר לקדש עליו. מיץ ענבים לעומת זאת, עובר תהליך שמונע ממנו לתסוס רק בסוף תהליך הייצור, ויש זמן בו הוא ראוי להיות משקה אלוהולי, משום כך ברכתו תהיה בורא פרי הגפן ויהיה אפשר לקדש עליו, ובלשונו:

"ולכן נראה, דאף שמיץ ענבים מבושל או מפוסטר אפשר דתו לא חזי (= יותר לא ראוי) לתסוס ולהיות ממש יין, מכל מקום כיוון דמיד כשנסחט כבר חל עליו שם יין לעניין קידוש וברכה, לכן שפיר (= בהחלט) נשאר בברכת הגפן שהיה עליו קודם, מכיוון שגם עכשיו הוא טוב לשתיה".¹

כדברי הגרש"ז אויערבך פסקו להלכה רוב הפוסקים, ביניהם **הרב פרנק** (הר צבי א, קנח), **המנחת יצחק** (ח, יד), **הרב וואזנר** (ט, נח), **הרב עובדיה** (יחוה דעת ב, לה) ועוד. לכאורה, כשם שאפשר להשתמש במיץ ענבים לקידוש, כך יהיה אפשר להשתמש במיץ ענבים לשתית ארבעת הכוסות, אך ייתכן שבשתיית ארבעת הכוסות יש להתחשב בשיקול נוסף.

¹ נפקא מינא נוספת אפשרית: כפי שכותבת הגמרא בפסחים, כדי לצאת ידי חובת קידוש צריך לשתות אותו במקום סעודה. נחלקו הראשונים, מה צריך לאכול, בשביל שהאכילה תחשב סעודה. **הגאונים** טענו, שגם בשתיית רביעית יין יוצאים ידי חובת סעודה. במידה וישתו מיץ ענבים, לדעת הרב אויערבך יצאו ידי חובת קידוש במקום סעודה לשיטת הגאונים, ואילו לדעת הרב אלישיב לא יצאו, ויצטרכו לשתות יין ממש.

א. הגמרא במסכת פסחים (קט"ב) כותבת, שמסבים בליל הסדר כדי להראות שבני ישראל בני חורין. פעולה נוספת שעושים כדי להראות את החירות היא שתיית יין. משום כך מובא בשם **הרב משה פיינשטיין** (הגדת קול דודי סי' ג), שכיוון שמטרת השתייה בליל הסדר היא להראות חירות - רק שתיית ביינ המכיל אלוהול יש בה דרך חירות.

כמו כן, הגמרא במסכת פסחים כותבת שהשוותה ארבע כוסות בבת אחת, למרות שלא יצא ידי חובת שתיית ארבע כוסות, יצא ידי חובת שתיית יין. למה הכוונה "שתיית יין"? **התוספות** (ד"ה יין) ביארו, שבתוך מצוות שתיית ארבע כוסות כלולה החובה לשמוח ביום טוב. משום כך כתב **הרב פרנק** (מקראי קודש ב, לה), שמקיימים מצוות השמחה ביום טוב רק כאשר שותים יין משכר.

ב. חלק מהפוסקים חלקו על הרב פיינשטיין והרב פרנק וטענו, שאפשר לצאת ידי חובה לכתחילה גם במיץ ענבים, ביניהם **החזון איש והגרי"ז** (בתשובות והנהגות ב, רמג), מכיוון שצריך יין שערב לשותה. לכן כפי שכתב **הרב שטרנבוך** (שם) נראה שלכתחילה עדיף לקחת יין כדי לצאת ידי חובה לכל הדעות (או לערבב יין ומיץ ענבים), אך אם קשה לאדם לשתות יין, וודאי שאפשר לסמוך על המתירים.

הוספת מים ליין

להרבה אנשים קשה לשתות כוס שלמה של מיץ ענבים או יין, והם מערבבים מים על מנת להקהות את הטעם. האם הם עושים כהוגן? הגמרא במסכת בבא בתרא (צ"ב) פוסקת, שעל שכר תמרים, שכר שעורים ושמרי יין (= מים ששופכים על שמרים של יין) מברכים שהכל נהיה בדברו למרות שקיבלו את טעם היין.

בטעם הדבר שעל שמרי יין מברכים שהכל למרות שהם קיבלו את טעם היין, מסבירה הגמרא שכדי שיהיה טעם מספיק חזק של יין שיגרום לכך שברכת המשקה תהיה בורא פרי הגפן, על כל כוס של יין שיש במשקה, מותר לשים מקסימום שלוש כוסות של מים. כאשר שופכים מים על שמרים, הם לא מקבלים טעם בשיעור זה ולכן ברכתו שהכל.

דין היינות בזמן זה

דנו האחרונים מה דין היינות בזמן הזה:

א. **השולחן ערוך** (או"ח ד, ה) טען בעקבות **רבינו יונה** (ברכות לב ע"ב), שהיחס של כוס אחת של יין לשלוש כוסות מים, נהג רק בזמן הגמרא שהיינות היו חזקים. בזמננו היינות חלשים יותר, וכדי שטעם יין משמעותי יורגש בתערובת, צריך לשים יותר יין יחסית למים. בסוף דבריו סיים, שכל מקום צריך לשער את כמות היין שצריך לשים ביחס למים, ובלשונו:

"שמרי יין מברך עליהם בורא פרי הגפן; נתן בהם מים, אם נתן שלשה מדות מים ומצא ארבעה, הוה כיון מזוג ומברך בורא פרי הגפן. והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים, אבל יינות שלנו שאינן חזקים, אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו בורא פרי הגפן, ונראה שמשערים בשיעור שמוזגים יין שבאותו מקום."

ב. **הרמ"א** (שם) חלק על השולחן ערוך וכתב, שאפשר לשים אפילו חמש כוסות של מים על כוס אחת של יין, ועדיין המשקה ייחשב יין ויברכו עליו בורא פרי הגפן (ועיין משנה ברורה שם). מה סברתו? הרי לכאורה צודק השולחן ערוך שהגמרא כותבת במספר מקומות שצריך לפחות כוס של יין על שלוש כוסות מים, ובזמן הזה שהיינות חלשים ניתן יהיה להוסיף אפילו פחות מים!

ערוך השולחן (שם, טו) ביאר שהרמ"א הבין, שהגמרא לא קבעה שאם יוסיפו עוד מים ליין כבר לא יהיה טעם של יין במשקה ולכן תהיה ברכתו שהכל, אלא שבזמננו לא קראו למשקה שמעריבים בו כל כך הרבה מים - יין. בזמן הזה לעומת זאת, אפילו אם יערבבו חמש כוסות של מים, עדיין שמו של המשקה יישאר יין, ולכן ברכתו תהיה הגפן, ובלשונו:

"בירור העניין כן הוא, דמהות היין מה נקרא יין אין על זה הלכה למשה מסיני, אלא הכל לפי מנהג המדינה דכשבני המדינה תופסים זה לשם יין הוה יין כיון שיש בזה טעם יין על כל פנים. ובזמן הש"ס תפסו דכל שהוא פחות מחלק רביעי אין שם יין על זה, אבל יש מקומות דעד ששה חלקים מחזיקים ליין."

הוספת מים למיץ ענבים

על חלק מבקבוקי מיץ הענבים כתוב, שהמיץ כשר גם לדעת מרן הבית יוסף (= השולחן ערוך), וכפי שראינו הכוונה לומר שהבקבוק עומד גם בתנאים המחמירים של השולחן ערוך, ואין בו חמש כוסות מים על כל כוס יין. לכאורה, בבקבוקים אלה די שיהיה עשרים וחמישה אחוז יין לשיטתו, אלא שחלק מהאחרונים כתבו שבזמן הזה לשיטתו הדין שונה:

א. **העולת תמיד** (או"ח ד, כתב), שכיוון שהשולחן ערוך הוסיף שכל מקום צריך לשער את חוזק היין שבמקומו, לכאורה בזמננו כיוון שהיינות חלשים מאוד, אפילו אם יוסיפו מעט מים ליין, הוא כבר לא ייחשב יין וברכתו שהכל. לשיטתו כדי לצאת ידי חובה, חייבים לקחת מיץ ענבים המכיל מאה אחוז ענבים, ולא להוסיף לו מים כלל.

ב. **בכף החיים** (שם ס"ק לב) ו**באור לציון** (ב, כ) כתבו, שכדי שמשקה ייחשב יין, צריך שיהיה בו לפחות חמישים אחוז יין, אלא אם כן הוא חזק במיוחד, שאז מספיק שיהיה רבע יין וכפי שראינו בשולחן ערוך, וכך פסק גם **הילקוט יוסף** (רעב, ז). מיץ ענבים נחשב חלש, לכן לשיטתם יהיה מותר להוסיף מים למיץ ענבים, אבל צריך לבדוק כמה אחוז יין יש במיץ ענבים, כדי לדעת כמה מים מותר להוסיף².

חג שמח! סיימת לקרוא? קח לקרוא בשולחן החג או בבקשה תעביר הלאה כדי שעוד אנשים ייקראו³...

² יש לציין, שהרבנות הראשית (מופיע באתר הרבנות הראשית) נותנת הכשר, רק ליינות שיש בהם לפחות חמישים ואחד אחוז יין, כך שלדעת הרמ"א בוודאי שיוצאים בו ידי חובה, וכן לדעת רוב הרבנים הספרדים.

³מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com